

ZLATKO HERKOV, GRADNJA RATNIH BRODOVA U KRALJEVICI
1764—1767, HISTORIJSKI ARHIVI PAZIN I RIJEKA, POSEBNA IZDANJA 6,
PAZIN — RIJEKA 1979; 226 str. + ilustracije

Za privredni život Habsburške monarhije dosta je značajan čimbenik bila i trgovina na Jadranu i kroz jadranske luke. Dobrim dijelom, ta trgovina ovisila je uslijed stalnih ratovanja i gusarskih pohoda o posebnoj zaštiti. Zbog neprestanih ratovanja s Turcima bečki dvor je veliku pažnju posvećivao kopnenoj vojsci i brodovlju na Dunavu. Tako je trgovina na Jadranu kroz stoljeća zanemarivana i prepuštena brizi privatnika čiji su brodovi obično bili slabo zaštićeni pred organiziranim naletima mnogih gusarskih skupina po Jadranu i Sredozemnom moru.

Šesti svezak posebnih izdanja Historijskih arhiva u Pazinu i Rijeci posvećen je pokušaju bečkog dvora za oživljavanje trgovine na Jadranu u 18. stoljeću i njenoj zaštiti od turskih i drugih gusarskih flotila. Autor naslovljene knjige, dr Zlatko Herkov, uočio je sve čimbenike, koji su utjecali na trgovinu na Jadranu i obradio je nastojanja bečkog dvora da tu trgovinu u 18. stoljeću oživi. Prije nego je prikazao izgradnju brodova u Kraljevici u naslovljeno vrijeme Herkov se pozabavio u posebnom poglavlju prošlošću Kraljevice, o kojoj podaci potječu, po nekim povjesničarima još iz 6. stoljeća, a izraz »Kraljevica«, u dosad poznatim dokumentima, upotrijebljen je prvi put godine 1605. i kasnije se Kraljevica pod tim izrazom često spominje u dokumentima svojih vlasnika Zrinskih. Prvi opis Kraljevice imamo iz početka 18. stoljeća od Rebergera; u tom poglavlju Herkov je naveo i druge podatke koji dosta govore o stanju i izgledu Kraljevice, koja je u 18. stoljeću dosta poznata luka na Jadranu za utovar i istovar robe.

Istovremeno kad i nastojanje bečkog dvora da se oživi trgovina na Jadranu pojavilo se nekoliko zamisli da se luka Kraljevica poveže vodenim putem preko Beča s rijekom Rajnom. Od tih zamisli najzanimljivija je ona F. J. Maira iz druge polovine 18. stoljeća koja govori o vodenom putu od Beča do Kraljevice, i to spajanjem kanalima rijeke Kupe, Save, Drave, Mure, Aaabe, Laythe, Fischa, Schwechata, Dunava i Rajne. U tom plovnom toku svakako je najzanimljiviji kanal Kraljevica — Brod na Kupi za koji bi se voda dobivala iz umjetnog akumulacijskoga jezera kod Fužina. Taj kanal je trebao imati 52 ustave pomoću kojih bi se brodovi dizali i spuštali.

U II. i III. poglavlju knjige Herkov se pozabavio zaštitom slobodne trgovine na Jadranu u 18. stoljeću i stanjem austrijske mornarice na Jadranu koja je neznatna i nikakva. Austrija je svoje trgovačke brodove stavljala pod zaštitu drugih država, godine 1688. španjolski ratni brod štiti luke Trsta, 1742. cijelo Primorje je pod zaštitom engleskog brodovlja. Bečki dvor je tr-

govinu preko Jadranskog mora pokušao osigurati sklapanjem ugovora i s gusarima iz Alžira, Tunisa i Tripolisa, naoružavanjem trgovačkih brodova, pokušajem da pojedini trgovci naoružaju svoje brodove, da se naoružaju senjski trgovački brodovi i da se naoružaju trgovački brodovi iz kraljevičkog arsenala, gdje je godine 1729. započeta gradnja luke i arsenala.

U IV. poglavlju Herkov je prikazao mogućnost uređenja stalnog brodogradilišta u Trstu ili Kraljevici. Godine 1729. kralj Karlo VI. posjetio je Kraljevicu i odredio da se u tome mjestu izgradi brodogradilište, i to iz razloga što su u Kraljevici bile dvije fortifikacije, blizina dobrih šuma, dobar strateški položaj i jeftinija radna snaga. U V. poglavlju obrađeni su razni prijedlozi za izgradnju ratnih brodova u Kraljevici u kojima su razrađene kako vrste mogućih brodova, tako i sve druge potrepštine od naoružanja, pa da svakodnevne prehrane radnika, odnosno vojnika na brodovima. U VI. poglavlju obrađene su i prikazane vrste fregata »Aurora« i »Stella Mattutina«. U VII. poglavlju autor govori o odluci Marije Terezije od 30. listopada 1764. da se Kraljevica proglasi ratnom lukom i pristupi izgradnji ratnih brodova. Za ravnatelja brodogradilišta je imenovan godine 1764. Dimitrije Vojnić iz Herceg Novog, koji je 1759. došao u Trst i »s obzirom na njegovu spremu i dokazano iskustvo« postao poznati pomorac. U daljnjim poglavljima od VII. do XII. autor je prikazao brodograditeljske i nautičke škole na Jadranu i pokušaj da se takva škola osnuje u Kraljevici, gradnju fregata »Aurora« i »Stella Mattutina« u Kraljevici, sve pripremne radove u tu svrhu, nabavu materijala i pribora za gradnju fregata, drugih potrepština, pribora i opreme, dovršenje »Aurora« u rujnu 1766. i »Stelle Mattutine« u siječnju 1767, sveukupne troškove u brodogradilištu, pitanje zapovjednika tih dviju fregata, daljnju sudbinu kraljevičkih fregata koje su završile u udruženoj austrijsko-toskanskoj mornarici. Daljnja proizvodnja brodova u Kraljevici prestala je ukinućem Ravnateljstva mornarice, koje je financirala Intendencia. Istodobno razlog raspuštanja brodogradilišta u Kraljevici treba tražiti i u rivalstvu onih koji su se zalagali za jedno takvo brodogradilište u Trstu, a povezano je s reinkorporacijom Rijeke i cijelog Hrvatskog primorja s Dvorskim vijećem, Ratnim vijećem i Komercijalnom intencijom u Trstu.

Na kraju knjige nalazi se Dodatak, ilustrirani opis brodova na Jadranu oko polovice 18. stoljeća, nazivi i kratki opisi preko 80 brodova koji su se u tijeku 18. stoljeća češće javljali u dokumentima sjevernog Jadrana, popis matica pomoraca u Austrijskom i Hrvatskom primorju iz godine 1762, kratki prikaz o mjerama u izvorima kojima se služio autor, te na kraju knjige reprodukcije, fotokopije i prijevodi dokumenata kojima se autor služio.

Prikaz izgradnje dviju fregata u Kraljevici 1764—67. dio je opsežne hrvatske pomorske povijesti i općenito gospodarske povijesti koja ne poznaje ni državnih, ni političkih ni nacionalnih granica. To se najbolje očituje povezivanjem srednje Evrope s Jadranom, prvo izgradnjom cesta, a zatim nastojanjem da se ta područja povežu i plovniim putem.

Autor knjige »Gradnja ratnih brodova u Kraljevici 1764—1767« uspio je prikazati izgradnju ne samo tih dvaju ratnih brodova, nego i neke druge okolnosti koje su se stvarale stoljećima na Jadranu, a povezane su s razvojem austrijske trgovine kroz sjevernojadranske luke.

Anđelko Mijatović

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 13

ZAGREB

1980

IZDAVAČ: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Zagreb, Josip ADAMČEK, Zagreb, Ljubiša DOKLESTIĆ,
Zagreb, Hrvoje MATKOVIĆ, Zagreb, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN, Zagreb,
Stefanija POPOVIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

NIKŠA STANČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu: Izdavački servis »LIBER«, Savska cesta 16.

Cijena ovog broja iznosi

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni
rad SRH — VII.

RADOVI 13

Za izdavača
Prof. dr Josip Adamček

Lektor i korektor
Branko Erdeljac

Grafički oblikovao
Prof. dr Ivan Kampuš